

ÉLŐNYELV

Kárpátaljai magyar iskolások nyelvjárási attitűdjének alakulása egy megismételt kérdőíves gyűjtés alapján*

1. Az elmúlt évtizedekben mind a magyarországi, mind a határon túli nyelvészeti kutatások kiemelt fontosságú kérdésköre volt az anyanyelvoktatás módszereinek megújítása (ANTALNÉ SZABÓ 2004; BEREGSZÁSZI 2004, 2012; CSERNICKÓ 2008; KISS 2002; KOLLÁTH 2003; KONTRA 2003; PARAPATICS 2011, 2020; SÁNDOR 2007). Számos elméleti munka, s empirikus kutatáson alapuló tanulmány bizonyította, hogy a korábbi felcserélő módszer kevésbé hatékony a standard normáinak elsajátítása terén (BEREGSZÁSZI-MÁRKU 2003; CZIBERE 2004; FELDE 1992; KISS 1996; LAKATOS 2010), ugyanakkor „nyelvészeti, nyelvpedagógiai és nyelvi emberi jogi” ellenérvek sora áll szemben a nyelvi diszkriminációt erősítő anyanyelvoktatási modellel (BEREGSZÁSZI 2021; BEREGSZÁSZI-CSERNICKÓ 2004; KONTRA 2010, 2019). A határon túli magyar közösségek esetében ez még inkább jelentőséggel bír, hiszen az iskolába kerülő gyerekek legtöbbször egy kontaktusjelenségekkel tarkított helyi nyelvjárást beszélnek. S ha a tanító negatívan, lekicsinylően nyilatkozik erről a változatról, nemcsak a standard elsajátítását nehezíti, de a magabiztos anyanyelvi öntudat kialakulását is. Egy széles körű ügynökvizsgálat adataiból az is kiderült, hogy az iskolai értékelésnél hátrányosabb helyzetben vannak azok a tanulók, akik nem a standard normái szerint kommunikálnak tanórán (JÁNK 2019). A nyelvmegtartás szempontjából ez egyáltalán nem kedvező.

A kárpátaljai nyelvi tervezés, oktatástervezés legnagyobb sikere az az anyanyelvoktatási reform, melynek eredményeként 2005-ben egy olyan magyar nyelv tanterv lépett érvénybe Kárpátalja magyar iskoláiban, mely a hozzáadó szemléletet szem előtt tartva alakította az anyanyelv oktatását az általános (5–9.) és a középiskolai (10–12.) osztályokban (BEREGSZÁSZI 2009; BEREGSZÁSZI – DUDICS LAKATOS 2019). A Kótyuk István vezette munkacsoport tagjai között nyelvészek, módszertani szakemberek, gyakorló pedagógusok voltak. A bevezetőben a következőket írták: „Az anyanyelv oktatásának fő célja annak elérése, hogy a tanuló birtokolja az anyanyelv eszközeit, annak változatait, stílusait és műfajait, szabadon és a kommunikációs célnak megfelelően tudja alkalmazni ezeket a beszédtevékenység minden szférájában, azaz elérje a kommunikatív kompetencia megfelelő szintjét” (KÓTYUK és mtsai 2005: 3). Bár az általános iskolai osztályokban továbbra is a grammatika oktatása maradt a központi téma, a tanterv kiemelten kezelte a helyi nyelvváltozatok jellemzőit. A 10–12. osztályban¹ viszont teljesen megújult a tananyag tartalma: funkcionális stilisztika, szociolingvisztika és retorika, ezek gyakorlati hasznosíthatósága került a középpontba. Ezzel az iskolákban lehetőség adódott arra, hogy a valós nyelv-

* A tanulmány a Domus szülőföldi ösztöndíj támogatásával készült.

¹ Miután 2010-ben Ukrajna ismét visszatért a 11 osztályos középiskolai képzésre, ez a tanterv átdolgozásra került, s hozzá új tankönyvek is készültek (l. BEREGSZÁSZI 2016; BEREGSZÁSZI – DUDICS LAKATOS 2019).

használat jellemzőivel ismerkedve tudományosan megalapozott tényeket tudjanak meg a kisebbségi nyelvvaltozat jellemzőiről, funkcióiról. Ez pedig nagyban hozzájárulhat a pozitív, kiegyenlítő-funkcióelkülönítő (KISS 1998) attitűd kialakításához.

Azzal is tisztában vagyunk azonban, hogy a tantervben előírt követelmények és a tantervben lévő feladatok nem mindig elegendőek ahhoz, hogy a teljes körű szemléletváltás bekövetkezzen. Empirikus vizsgálatok bizonyították, hogy a kárpátaljai magyar iskolákban nincs magas presztízse a nyelvjárásoknak (LAKATOS 2009a, 2009b, 2009c, 2010).

Tanulmányomban azt kívánom bemutatni, hogyan alakult a kárpátaljai magyar iskolákban a nyelvjárások megítélése 2006–2018 között az anyanyelvoktatási reformmal összefüggésben. A két empirikus felmérés adatai alapján kiderül, hogy a hozzáadó anyanyelvoktatási szemlélet befolyásolta-e a fiatalok nem standard nyelvvaltozatokhoz való viszonyát.

2. Doktori disszertációmban kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudatát vizsgáltam (LAKATOS 2010). 2006 és 2008 között 37 település 46 iskolájában gyűjtöttem (37 közép-fokú tanintézet, 8 általános iskola, 1 tanítóképző): 764 végzöst kérdeztem meg (hozzájuk sorolva a 25 tanítóképző diák, 789 tanuló), valamint 701 kilencedikest.² A nyelvjárásokat, nyelvjárási beszélőket érintő kérdések esetében távolságtartó, elhatárolódó attitűd jellemezte a tanulókat: nem vallották magukat nyelvjárási beszélőknek, bár elismerték, hogy nem beszélnek minden helyzetben egyformán. A válaszokból kiderült, hogy a családi környezetben kevésbé zavarja őket a nem köznyelvi megnyilatkozás, mint a nyilvánosabb színtereken (különösen igaz ez a médiumokra). Rejtett presztízstre utal, hogy a távolságtartás ellenére nem nyilatkoztak negatívan az általuk nyelvjárási beszélőnek mondott embekekről, nem értettek egyet az őket negatív színben feltűntető állításokkal, s többségük úgy nyilatkozott, hogy sajnálná, ha eltűnnének ezek a változatok (l. LAKATOS 2010: 115–119).

Az akkor megkérdezett végzős tanulók a korábbi, felcserélő szemléletű anyanyelvoktatási tanterv szerint tanultak. Viszont az őket oktató, nyelvi tudatukat alakító pedagógusok már több irányból kaptak tájékoztatást a 2005-ben tanterv formájában is megvalósuló reformtörekvésekről.

2018-ban a Domus szülőföldi ösztöndíjának támogatásával lehetőségem adódott a korábbi vizsgálat megismétlésére. Gyakorló középiskolai pedagógusként és főiskolai oktatóként végzett megfigyeléseim, kérdőíves felméréseim alapján azt feltételeztem, hogy empirikus adatokkal is alátámasztható a hozzáadó anyanyelvoktatási módszer eredményessége: elfogadóbban nyilatkoznak a nyelvjárásokkal kapcsolatban, objektívebben, reálisabban tekintenek a különböző nyelvvaltozatokra, funkciójukra az iskolások (DUDICS LAKATOS 2018). Ezt a hipotézist erősítette a korábban pedagógusok körében végzett, megismételt vizsgálat eredménye is (DUDICS LAKATOS 2019).

2018-ban 20 iskolában végeztem el a felmérést: a korábbi teljes minta helyett reprezentativitásra törekedve választottam ki a felkeresendő iskolákat. 280 kilencedikes és tizenegyedikes fiatal válaszolt a nyelvjárásokra, nyelvjárási beszélőkre vonatkozó kérdésekre. Az osztálylétszámok mindegyik iskolában jóval elmaradnak a 10 évvel ezelőtől. Míg korábban például a Barkaszi Közepiskolában 23 tanuló állt érettségi előtt, 2018-ban csupán nyolc. Ezek a fiatalok 5. osztálytól kezdve a hozzáadó szemléletű tanterv

² Az említett időszak ukrainai magyar iskolatípusairól részletesebben l. BEREGSZÁSZI–CSERNICKÓ–OROSZ 2001.

szerint tanultak. Igaz ugyan, hogy azóta történtek változások mind a tanterv szemléletében, mind a tankönyvek tartalmában, a vizsgálat évében a tanulók még a korábbi középiskolai Magyar nyelv könyveket használták (BEREGSZÁSZI 2010, 2011), melyekben külön témaként foglalkoznak a nyelvváltozatokkal, a nyelvjárásokkal, a kárpátaljai magyar nyelvjárások jellemzőivel.

Így a két felmérés adatait összehasonlítva kiderülhet, hogy a 2005-ös szemléletváltásnak van-e empirikus adatokon keresztül is kimutatható eredménye, s van-e szignifikáns különbség a 2008-ban lezárt (a tanulmányban 2008-as felmérésként említett) és a 2018-as gyűjtés adatai között.

3. Az új tanterv szerint a tanulók kiemelten foglalkoznak a középiskolai osztályokban a nem köznyelvi változatokkal. A 2011-es Magyar nyelv tankönyvben a következő meghatározást olvashatták a fiatalok a nyelvjárásokra vonatkozó információk mellett: „A magyar nyelvjárások a magyar nyelv olyan nyelvváltozatai, amelyek hangtani, alaktani, mondattani és/vagy szókészleti jellegzetességek alapján különböznek a magyar sztenderdtől és más nyelvjárásoktól, és meghatározott földrajzi területhez kötődnek” (BEREGSZÁSZI 2011: 43). Mielőtt az ehhez kapcsolódó attitűdjükre vonatkozó kérdésekre válaszoltak, arra kértem az adatközlőket, hogy fogalmazzák meg, mit tekintenek nyelvjárásnak.

A válaszadási arány között nincs jelentős eltérés a két felmérés között: míg korábban a tanulók 65,5%-a, most 63,3%-a próbálta megfogalmazni, mi a nyelvjárás. A meghatározások között viszont lényeges a különbség a 2008-as és a 2018-as adatok alapján. Korábban nagy arányban érkeztek olyan válaszok, melyek egyértelműen negatív viszonyulásra utaltak, kisebb arányban emelték ki a helyi nyelvváltozatok identitásjelző funkcióját: *A nem tiszta magyar beszédet; A nyelvjárás szerintem a szavak nem helyes kimondása; A parasztnak van tájszólása; A régi és csúnya beszédet; Amikor nem szépen beszélnek, hanem falusiul; Amit egy településben tömörülő emberek egymás között használnak, és ők így egymást megértik; Amit saját hazánkban vagy szülőföldünkön használunk; Hát szerintem azt nevezik nyelvjárásnak, akik a régies szavakat használják, ez inkább vidéken fordul elő; A tájszólás régies beszéd, amelyet falukban, kisebb tájakon használnak; A nyelvjárás egy sajátos beszédstílus, amit sokszor csak a falubeliek értenek.*

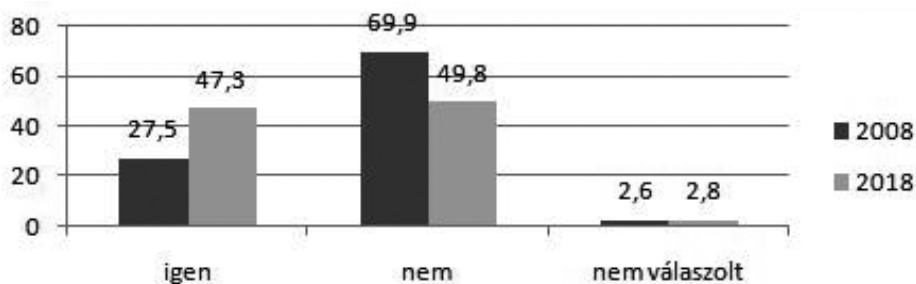
A 10 évvel korábbi meghatározásokhoz képest jóval kevesebb olyannal találkoztunk 2018-ban, amely a nyelvjárásokat egyértelműen lekicsinylően közelítené meg, de néhány megfogalmazás továbbra is tévhiteket tükröz: *A magyar vagy más nyelvet sajátosabban, parasztiasabban beszélnek. Nekem személy szerint nagyon tetszik, kár, hogy kihalóban van.; amikor nem tisztán beszélsz valamilyen nyelven.*

Jóval több azonban a tudományos alapú megközelítés, vagy éppen a személyes érintettség a válaszokban. Nem zárkoznak el teljesen ettől a változattól, többször vallják magukénak: *Nyelvjárás - a nyelvhasználatnak egy meghatározott földrajzi területhez kötődő jellemző nyelvhasználat.; a nyelvjárások az irodalmi és a köznyelv egységesítő hatásától viszonylag mentes nyelvváltozatok, amelyeknek önálló rendszerük van; Általában vidéken jellemző, minden faluban más és más szavakat használnak egy adott dologra és ez színesebbé, érdekesebbé teszi magát a nyelvet.; A standard magyar nyelvtől eltérő nyelvváltozat.; Nyelvjárásnak nevezzük azt, amit a saját falunkban használunk. Amit már gyerekkorunk óta beszélünk.; Azt nevezzük nyelvjárásnak, amit a mi falunk és házunkon beszélünk, ami csak arra a helyre jellemző.*

A nagyobb fokú tudatosságot jelzi az is, hogy jelentősen nőtt azoknak az aránya, akik szerint lakóhelyükön beszélnek nyelvjárásban: míg korábban az adatközlőknek 54,1%-a, addig 2018-ban a válaszadó fiatalok 67,3%-a nyilatkozott így ($\chi^2=17,210$, $df=2$, $p<0,000$). De még jelentősebb eredmény az, amit a következő ábrán láthatunk (1. ábra).

1. ábra

Te beszélsz nyelvjárásban? (N=1770)

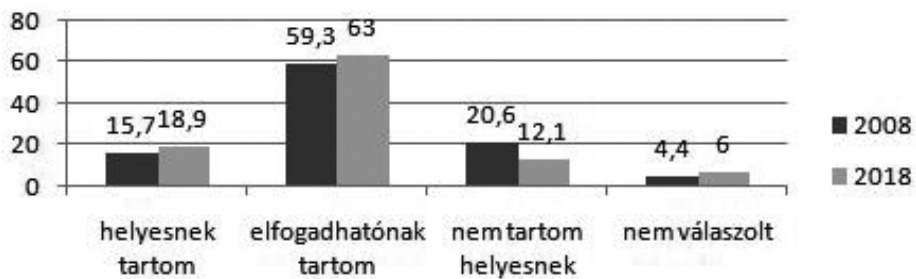
$\chi^2=44,575$, $df=2$, $p<0,000$

A korábbi teljes elzárkózás, elhatárolódás (27,5%) után szinte azonos azok aránya, akik azt vallják, hogy beszélnek nyelvjárásban, s azoké, akik szerint ők nem. Az arányok közötti szignifikáns eltérés a tudatosabb anyanyelvszemlélettel lehet összefüggésben: kevésbé érzik szégyellnivalónak azt a nyelvváltozatot, amiről tudják, hogy a magyar nyelv része, s hasznos, hasznosítható funkciói vannak.

A nagyobb fokú tolerancia mutatkozik a 2. ábrán látható számokon keresztül is.

2. ábra

Hogyan vélekedsz azokról az emberekről, akik mindig és mindenhol nyelvjárásban beszélnek? (N=1770)

$\chi^2=12,331$, $df=3$, $p<0,05$

Jóval elfogadóbbak a nyelvjárási beszélőkkel a 2018-as felmérésben részt vevő fiatalok, mint 10 évvel korábban. Az indoklásaik között viszont nem fedezhető fel jelentős eltérés. Akik helyesnek tartják, ha valaki mindig nyelvjárásban beszél, a következőket

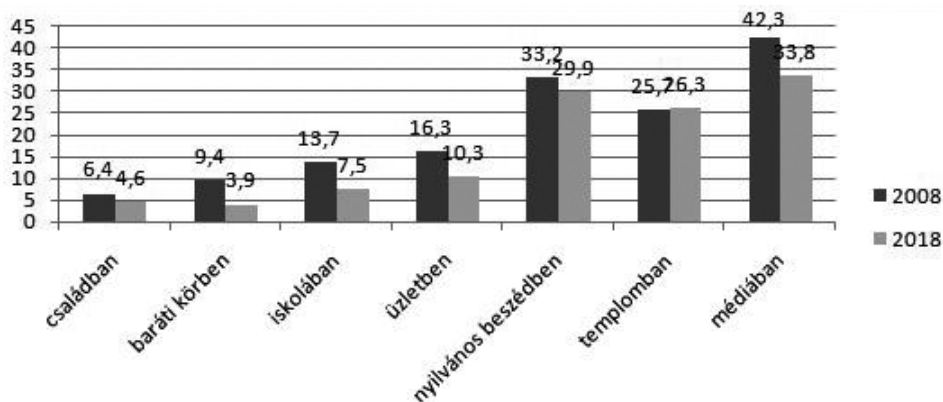
írták: *a nyelvjárást én szépnek találom; örökség és ezzel tisztelik elődeiket; mindenkivel meg tudják értetni magukat és beszédüket; nem tagadják le, honnan valók* (2008). *mindenki legyen büszke a hovatarozására; én is mindig nyelvjárásban beszélek; mindenki maga dönti el, hogy hogy beszél; mindenki úgy beszél ahogy megtanulta, a nyelvjárás nem hiba; felvállalják származási helyük sajátos nyelvét* (2018).

Azok között, akik egyértelműen helytelenítik a nyelvjárások használatát mindenütt, 2008-ban sok az olyan indoklás, amely valamilyen előítéleten, tévhiten alapul. 2018-ban viszont már többször utalnak a beszédhelyzethez igazodó nyelvhasználatra: *a magyar nyelvet a magyar nyelvhez illően kell beszélni; az olyan kulturálatlan, ha valaki úgy beszél; egy komoly társaságba nem illik; ha egyszer magyarnak tartjuk magunkat, akkor igazi magyar nyelven beszéljünk; sok olyan szót használnak, ami nincs a magyar nyelvben; megsérthetnek más embereket a beszédükkel* (2008). *Nehezebb megérteni őket; meg kell őrizni a helyes beszédet; tanulatlanok fogják gondolni őket; mindent a maga helyén kell használni; képesnek kell lenni az irodalmi magyar nyelv használatára is a beszédpartnernek és beszédhelyzetnek megfelelően; bizonyos körülményekben a köznyelvet kell használni; nem mindenütt illik a nyelvjárás; nem engedhetjük meg ezt magunknak; bizonyos helyeken tudni kell helyesen beszélni; fontos helyeken a helyes beszéd a megengedett (kötelező); iskolákban nem nagyon illő helytelenül beszélni* (2018).

A megengedőbb, elfogadóbb attitűd látható az alábbi diagramon (3. ábra). Tíz év elteltével jóval kisebb arányú azok száma, akik elfogadhatatlannak tartják a nyelvjárási beszédet a különböző szintereken.

3. ábra

A nyelvjárási beszédet az alábbi helyzetben elfogadhatatlannak tartók aránya (N=1770)

$\chi^2=14,740$, $df=3$, $p<0,005$

$\chi^2=33,258$, $df=3$, $p<0,000$

$\chi^2=9,870$, $df=3$, $p<0,05$

$\chi^2=8,132$, $df=3$, $p<0,05$

$\chi^2=2,995$, $df=3$, $p=0,392$ (nem szignifikáns)

$\chi^2=12,168$, $df=3$, $p<0,05$

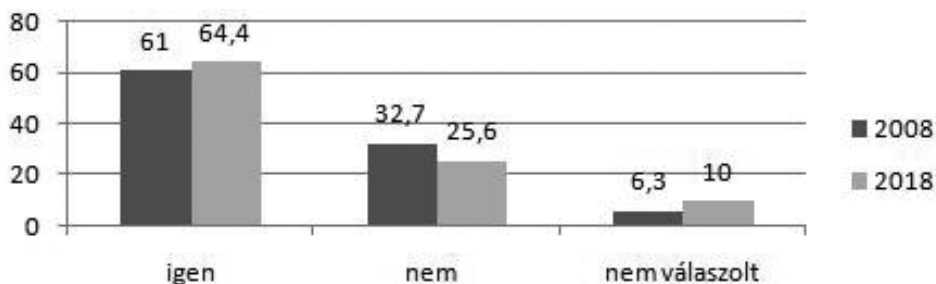
$\chi^2=8,272$, $df=3$, $p<0,05$

Továbbra is igaz a vizsgált közösségre, hogy minél nyilvánosabb a beszédhelyzet, annál kevésbé elfogadható számukra a nem köznyelvi megnyilatkozás.

Az érzelmek felől közelítve a nyelvjárások megítélését, arra következtethetünk, hogy a nem standard változatnak is van rejtett presztízse a fiatalok körében. Sokan sajnálnák (4. ábra), ha eltűnnének a magyar nyelvnek ezek a változatai.

4. ábra

Sajnáltnád, ha kivesznének a nyelvjárások? (N=1770)

$\chi^2=22,453$, $df=3$, $p<0,000$

2008-ban a következőképpen indokolták válaszaikat a fiatalok: sajnálná, mert *A gyerekeink már nem ismernék meg a régi nyelvjárásokat; A magyar nemzet egy kincse veszne ki; A nyelvjárások a néphagyomány része, melyet őrizni kell; A nyelvjárások nagyon szép szokások és kár értük; Az egy olyan érték, ami nincs még egy a világon. Ez egy kicsi csoda; Ez értéke a nyelvnek, szerintem vigyázni kell rá; Szerintem a nyelvjárásra úgy kell tekintennünk, mint egy értékre. Más-más nép öröksége; Az ilyen értékeket őrizni kell.*

Azok magyarázataiból, akik azt vallották, hogy nem sajnálnák, ha kivesznének a nyelvjárások, több esetben feltételezhető, hogy valamilyen negatív élmény befolyásolhatta véleményüket.

Nem sajnálná, mert *Akkor mindenki egyformán beszélne és nem tennének kivételeket, és nem csúfolnák az olyan embereket, akik nyelvjárásban beszélnek; Azért, mert megtanulnák helyesen beszélgetni és nem szólnának meg azért; Legalább mindenki egyformán beszélne, nem lenne piszkálódás, hogy azt nem úgy kell ejteni, hanem így, meg stb.; Akkor mindenki szépen beszélne és büszkéek lennének a kárpátaljai magyarokra.*

Olyan negatív véleményeket is olvashatunk, amelyeken ismét valamilyen tévhit, sztereotípiája hatása fedezhető fel: *Tisztább lenne a nyelv; A magyar nyelv nem a nyelvjárásokon alapul, és én kultúrátlan szeretnék beszélni; Legalább nem kellene kijavítanom nagyszüleimet; Idegesítőnek tartom, hogy minden szót kifordítanak, és így nehezebben tanulnak ukránul; Mert nem érdekelnek és inkább a „tisztá” magyar nyelvet tartom jobbnak, előnyösebbnek.*

2018-ban az indoklásaikból valamivel racionálisabb, objektívebb szemlélet tükröződik, mint korábban. A negatív vélemények esetében pedig leginkább az érdektelenség, az elhatárolódás miatt nem sajnálnák a nyelvjárások eltűnését, a korábbi indulatokkal teli megfogalmazásokkal most nem találkozunk.

Sajnálná: *ez egy olyan dolog, amit az utókornak is meg kell ismerni, nagy érték, nem szabad elveszni hagyni; a nyelvjárásaink a saját magyar kultúránknak a része, és ha kivesznének a kultúránk részét veszítenénk el; nem lenne teljes az életem; az ott használt szavak érdekesebbé, tartalmasabbá, színesebbé teszik a magyart, és családon belül szeretek nyelvjárást használva beszélni; ez teszi sajátossá beszédünket, ezzel is mutatjuk, hogy hová tartozunk, nem mindennapi beszéddel rendelkezünk, mivel változatos.*

Nem sajnálná: *én nem beszélek nyelvjárásban; a magyar nyelv megmaradna és értenénk az egymás beszédét; nem tartom fontosnak; úgyis mindenki megértene egymást ugyanúgy; úgy sincs értelme; nem nagyon szeretem a nyelvjárásokat; mert akkor nem lennének ilyen nyelvjárásos problémák.*

4. A bemutatott válaszok alapján igazolódott, hogy valóban változott a nyelvjárások megítélése a 2005-ben megjelent magyar nyelv tanterv életbe lépése óta. A tanulók jóval nagyobb arányban nyilatkoznak jóindulattal a nyelvjárásokról, nyelvjárási beszélőkről, mint korábban. A kifejtett véleményük is objektívebb, racionálisabb szemléletről vall, akár a nyelvjárások fogalmának megközelítését, szempontjait nézzük, akár az érzelmi viszonyuláson alapuló válaszaik indoklását (pl. Sajnálná, ha kivesznének a nyelvjárások?). Ezek a változások egyértelműen a hozzáadó szemléletnek, s az ebben a szellemben készült középiskolai tankönyveknek köszönhetők. Bár számos negatív sztereotípiát él még a vizsgált közösség és az őket oktató pedagógusok körében (l. DUDICS LAKATOS 2019), a változás egyértelműen pozitív irányú. Ennek ellenére az elmúlt években átdolgozott tantervek, az azóta készült új tankönyvek letértek erről az eredményesnek nevezhető útról (részletesebben l. BEREGSZÁSZI – DUDICS LAKATOS 2019). Ez pedig a pozitív nyelvi attitűd kialakításának, ezáltal a magyar nyelv presztízsének egyáltalán nem kedvez. Pedig az ukrainai nyelvpolitikai történesek mellett (BEREGSZÁSZI–CSERNICKSKÓ 2020) a közösség nyelvmegtartása, megmaradása érdekében a magabiztos anyanyelvhasználat, nyelvi öntudat különösen fontos. Ebben pedig a jól átgondolt, következetes, összehangolt magas színvonalú közoktatásnak, szakemberképzésnek meghatározó szerepe van.

Kulcsszók: nyelvjárási attitűd, additív szemlélet, kárpátaljai iskolások, megismételt gyűjtés.

Hivatkozott irodalom

- ANTALNÉ SZABÓ ÁGNES 2004. Az anyanyelvi nevelés új stratégiái. *Magyar Nyelvőr* 127: 407–428.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2004. Anyanyelvoktatásunk hatékonyságáról. In: BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICKSKÓ ISTVÁN szerk., *Tanulmányok a kárpátaljai nyelvhasználatról*. PoliPrint, Ungvár. 77–96.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2009. Anyanyelv-oktatás hozzáadó (additív) szemléletben: a magyar nyelv tanterv kínálta lehetőségek. In: KARMACSI ZOLTÁN – MÁRKU ANITA szerk., *Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században*. PoliPrint, Ungvár. 20–25.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2010. *Magyar nyelv. Tankönyv a magyar tananyelvű iskolák 10. osztálya számára*. Bukrek, Csernyivci.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2011. *Magyar nyelv. Tankönyv a magyar tananyelvű iskolák 11. osztálya számára*. Bukrek, Csernyivci.

- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2012. *A lehetetlent lehetni. Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5–9. osztályában*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2016. *Defficles nugae*. Terhes semmiségek a középiskolai magyar nyelv tantervben. In: HIREN-LÁSZLÓ KORNÉLIA szerk., *Nyelvhasználat, kétnyelvűség. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból II*. Autdor-Shark, Ungvár. 209–218.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ 2021. *Alkalmi mondatok zongorára. A magyar nyelv oktatásának kihívásai kisebbségben*. Termini Egyesület, Törökbálint.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICKÓ ISTVÁN 2004. A magyar nyelv oktatása a kárpátaljai magyar iskolákban: nyelvészeti, nyelvpedagógiai és nyelvi emberi jogi problémák. In: Uő. *...itt megnyit ér a szó?* PoliPrint, Ungvár. 168–173.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICKÓ ISTVÁN 2020. Nyelvpolitika: harc a hatalomért (az ukrán államnyelvi törvény apropóján). *Magyar Nyelv* 116: 257–274. <http://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2020.3.257>
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – CSERNICKÓ ISTVÁN – OROSZ ILDIKÓ 2001. *Nyelv, oktatás, politika*. Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, Beregszász.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – DUDICS LAKATOS KATALIN 2019. Utak és tévutak az anyanyelvi nevelésben a kárpátaljai magyar középiskolákban. In: CSERNICKÓ ISTVÁN – MÁRKU ANITA szerk., *A nyelvészet műhelyeiből: Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból V*. Autdor-Shark, Ungvár. 150–164.
- BEREGSZÁSZI ANIKÓ – MÁRKU ANITA 2003. A kárpátaljai magyar középiskolások nyelvhasználatáról. In: CSERNICKÓ ISTVÁN szerk., *A mi szavunk járása*. PoliPrint, Ungvár. 179–207.
- CZIBERE MÁRIA 2004. Nyelvi állapotunk középiskolás fokon. In: P. LAKATOS ILONA – T. KÁROLYI MARGIT szerk., *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcseré*. Tinta Kiadó, Budapest. 32–39.
- CSERNICKÓ ISTVÁN 2008. Új szemlélet – régi reflexek. Hogyan tehetjük hatékonyabbá a magyar anyanyelvi nevelést? In: CSERNICKÓ ISTVÁN – KONTRA MIKLÓS szerk., *Az üveghegyen innen. Anyanyelvváltozatok, identitás és magyar anyanyelvi nevelés*. PoliPrint – II. Rákóczi Ferenc KMF, Ungvár–Beregszász. 105–147.
- DUDICS LAKATOS KATALIN 2018. „...én is nyelvjárásban beszélek”. *Anyanyelv-pedagógia* 2: 112–114. <https://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=740> (2020. 12. 03.)
- DUDICS LAKATOS KATALIN 2019. Kárpátaljai magyar pedagógusok nyelvjárási attitűdjének alakulása két felmérés eredményei alapján (2008–2018). *Magyar Nyelvjárások* 57: 123–134. <https://doi.org/10.30790/mnyj/2020/08>
- FELDE GYÖRGYI 1992. Nyelvérték és normatudat egy általános iskolai tanulók körében végzett felmérés tükrében. In: KEMÉNY GÁBOR szerk., *Normatudat–nyelvi norma*. Linguistica. Series A. Studia et dissertationes, 8. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. 177–191.
- JÁNK ISTVÁN 2019. Lingvicismus a Kárpát-medence négy országának gyakorló és leendő magyartanárainál. *Magyar Nyelvőr* 143: 31–46.
- KISS JENŐ 1996. Nyelvjárás és köznyelv: általános iskolások nyelvi tudatosságának vizsgálata nyelvjárási környezetben. *Magyar Nyelv* 92: 403–415.
- KISS JENŐ 1998. A nyelvjárásokhoz és a köznyelvhez való viszonyulás: attitűdváltozások a magyar nyelvközösségben. In: ZOLTÁN ANDRÁS szerk. *Nyelv, stílus, irodalom. Köszöntő könyv Péter Mihály 70. születésnapjára*. ELTE BTK Keleti szláv és Balti Filológiai Tanszéke, Budapest. 315–317.
- KISS JENŐ 2002. A nyelvjárások és az anyanyelvi nevelés. *Magyar Nyelvőr* 126: 263–269.
- KOLLÁTH ANNA 2003. (Kontaktus) nyelvjárás és anyanyelvoktatás. Egy készülő „jelenségprognózis” elé. *Magyar Nyelvjárások* 91: 349–354.
- KONTRA MIKLÓS 2003. Felcserélő anyanyelvi nevelés vagy hozzáadó? Papp István igaza. *Magyar Nyelvjárások* 41: 355–358.

- KONTRA MIKLÓS 2010. A magyar lingvicizmus és ami körülveszi. In: Uő. *Hasznos nyelvészet*. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja. 65–89.
- KONTRA MIKLÓS 2019. *Felelős nyelvészet*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- KÓTYUK ISTVÁN és mtsai. 2005. *Magyar nyelv 5–12. osztály*. Tanterv a magyar tannyelvű iskolák számára. Bukrek, Csernyivci.
- LAKATOS KATALIN 2009a. Kárpátaljai magyar iskolások vélekedése környezetük anyanyelvhasználatáról. *Magyar Nyelvjárások* 47: 171–179.
- LAKATOS KATALIN 2009b. Kárpátaljai pedagógusok és a nyelvjárások (Egy fölmerés tanulságai-ból). In: BORBÉLY ANNA – VANČONÉ KREMMER ILDIKÓ – HATTYÁR HELGA szerk., *Nyelv-ideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. MTA Nyelvtudományi Intézet – Gramma Nyelvi Iroda – Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar, Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra. 423–430.
- LAKATOS KATALIN 2009c. „A nyelvjárás szép hagyomány”. Tanítványaink a nyelvjárásokról. In: KARMACSI ZOLTÁN – MÁRKU ANITA szerk., *Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században*. PoliPrint, Ungvár. 82–88.
- LAKATOS KATALIN 2010. *Kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudata és attitűdje*. PhD-értekezés. ELTE BTK, Budapest.
- PARAPATICS ANDREA 2011. Pozitívan a nyelvjárásokról – az iskolában is. *Anyanyelv-pedagógia* 4. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=347> (2020. 12. 02.)
- PARAPATICS ANDREA 2020. *A magyar nyelv regionalitása és a köznevelés. Tények problémák, javaslatok*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- SÁNDOR ANNA 2007. A dialektológia és az anyanyelvi oktatás kapcsolatának szükségesszerű voltáról. In: GUTMANN MIKLÓS – MOLNÁR ZOLTÁN szerk., *V. Dialektológiai Szimpozion*. Berzsenyi Dániel Főiskola BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szombathely. 233–238.

Developments of dialect attitudes of ethnic Hungarian students in Subcarpathia based on a repeated questionnaire survey

Native language education has a prominent role in shaping language awareness. In Subcarpathia, the native language has been taught in ethnic Hungarian schools with an additive attitude since 2005. In this study, based on two questionnaire surveys (2008 and 2018, respectively), I wish to present data concerning whether any changes have taken place since the native language education reform concerning the relationship of ethnic Hungarian students in Subcarpathia towards language dialects. According to statistical data and the opinions expressed, the young people asked in 2018 expressed their views in a more aware, positive, approving manner about non-standard variants than the participants of the 2008 survey. These changes are clearly due to the additive attitude having gained ground and the secondary school textbooks created with this attitude.

Keywords: language attitude, additive attitude, students in Subcarpathia, repeated survey.

DUDICS LAKATOS KATALIN

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola